

מנהיגותו של משה רבנו

על כוחה וחולשתה של מנהיגות כריזמטית

מיכה גודמן

בהתפרצות של משה כלפי אלוהים:

“למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתי? ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך” (שמות ה, כב-כג). חוקרי המנהיגות נוהגים לומר שמנהיגות היא היכולת להתמודד עם קשיים. אך זהו דפוס התמודדותו של משה: לאחר הקושי הראשון הוא מפסיק להאמין בשליחותו. משה הוא משיח שאינו מאמין בגאולה.

למשבר דומה מגיע משה במהלך המסעות במדבר. לאחר שהוא שומע עוד אחת מתלונותיהם של בני ישראל, הוא מבקש מאלוהים שישחרר אותו מתפקידו:

“ויאמר משה אל ה' למה הרעת לעבדך ולמה לא מציתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי? האנכי הריני את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את הינק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו” (במדבר יא, יא - יב).

אכן, הספקות שהביע משה בדבר כישורי מנהיגותו לפני שהסכים לקבל על עצמו את השליחות מלווים אותו לאורך כל תקופת ההנהגה. משה הוא אנטי-מנהיג. הוא אינו רטוריקן אלא ערל שפתיים, הוא אינו מאמין בכוחו, ולעתים קרובות הוא אף אינו מאמין בגאולה שהוא עצמו מוביל. היפוכם המלא של כל אחד מהקריטריונים שמנינו למנהיגות הכריזמטית מתנקזים אל דמותו של משה.

השאלה כיצד מנהיג אנטי-כריזמטי מצליח להנהיג אומה שלמה למסעותיה במדבר, נתקלת בתשובה פשוטה: הוא לא מצליח. בני ישראל אינם מפסיקים למרוד במשה ולערער על סמכותו. היטיב לבטא זאת משה עצמו בנאום המסכם של מנהיגותו: “כי עם קשה ערף אתה. זכור, אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אליהך במדבר: למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ה'” (דברים ט, ו - ז).

לדמותו החידתית של משה רבנו יש מקום מרכזי בדמיון הלאומי. הבחירה של אלוהים במשה למנהיג האומה העברית המתחדשת במצרים מעוררת שאלות לא פתורות, שהרי משה חורג מדפוסי האישיות הקלאסית של המנהיג; למנהיגים גדולים, דוגמת צ'רצ'יל ובן-גוריון, יש סדרה של מאפיינים משותפים:

1) **ביטחון עצמי גבוה** - מנהיג שאינו מאמין בכוחו לא יזכה באמונו של הציבור.

2) **אמונה בחזון שהוא מוביל** - סעיף זה הוא ראשון במעלה. האמון של המנהיג בחזונו מדביק את הציבור וסוחף אותו להתמסר לו.

3) **כושר נאום** - מנהיגים קלאסיים מכירים את כוחה של השפה ואת סודות הפעלתה. הדיבור הוא הכלי החזק ביותר העומד לרשותו של מי שמבקש להניע אנשים לפעולה.

באופן מפתיע, המנהיג [בה"א הידיעה] של ההיסטוריה היהודית אינו עומד באף אחד מן הקריטריונים הללו.

בין כל תכונותיו של משה, התכונה הראשונה שהקורא פוגש היא דימויו העצמי הנמוך:

“מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים?” (שמות ג, יא). הרושם הראשוני של משה על הקורא הוא שמשה תופס את עצמו כאדם שאינו מסוגל לבצע את השליחות שאלוהים מטיל עליו. הדימוי העצמי הנמוך של משה משתקף גם במהלך השליחות עצמה. אחרי שמשה ואהרון מבקשים מפרעה לראשונה שישלח את ישראל ממצרים ונתקלים בסירובו, הם שוקעים במשבר עמוק. הדבר בא לידי ביטוי

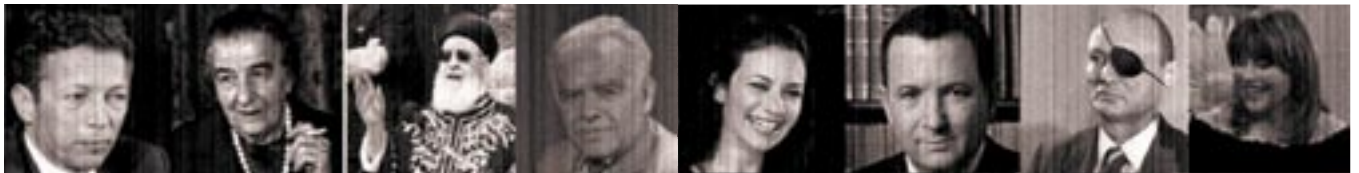
הכותב הוא ראש מדרשת עין פרת, דוקטור למחשבת ישראל ומרצה באוניברסיטה העברית בירושלים ובאוניברסיטת תל אביב.

במילים אחרות, בני ישראל מעולם לא צייתו לדבריו של משה. מנהיגותו של משה נחשפת בפרספקטיבה של ההיסטוריה היהודית כולה. לאורך כל שנות ההיסטוריה משה נתפס כדמות המכוננת של האומה, שלחוקיו יש להישמע ומדיוקנו יש לשאוב השראה. בכל הדורות קראו לו "משה רבנו". משמעות הביטוי הזה היא: "משה מנהיגנו". משה לא היה המנהיג של דורו, אך הוא היה ועודנו המנהיג של הדורות, כמו גיבורים מקראיים רבים, דוגמת הנביאים, שבני דורם לא שמעו אותם ועם זאת דבריהם מהדהדים לאורך ההיסטוריה כולה. אפשר לומר שהגיבורים המקראיים אינם פונים אל בני דורם - הם פונים דרך בני דורם. באמצעות הפנייה אל בני דורם, שאינם שומעים אותם, הם פונים אל דורות של קוראים ששואבים מהם השראה.

מנהיגות כריזמטית, כתב הסוציולוג הגדול מקס ובר, מניעה את ההמונים לפעולה מכוח אישיותו רבת הקסם של המנהיג.

זו גם חולשתה של מנהיגות כריזמטית - טווח השפעתה מוגבל לטווח הנוכחות של אישיות המנהיג. עם היעלמותו של מנהיג כריזמטי גם השפעתו נעלמת. המלכוד של הכריזמה הוא שמשך השפעתה תלוי במשך נוכחותה. דווקא מנהיגות שאינה תלויה כריזמה, דוגמת זו של משה, מאפשרת להשפעתו לחרוג מגבולות נוכחותו.

המונח 'מנהיגות' שב בעוצמה רבה לשיח הציבורי בישראל. בכל מקום קמות מדרשות למנהיגות, ובמוסדות רבים נלמדים קורסים ונכתבים מאמרים בנושא. אך דפוס המנהיגות הכובש את הדמיון הציבורי מושפע ממודל המנהיגות הכריזמטית. כשמדברים על מנהיגות מדמיינים את דמויותיהם של צ'רצ'יל ובן-גוריון. נראה שבכוחו של עיון מחודש בדמותו של משה להעשיר את השיח הציבורי על מנהיגות באמצעות הדיוקן של המנהיג האנטי-כריזמטי שלא הניע את דורו, אך ממשיך להניע את הדורות כולם.

ו הסיבה שקריאה "אזרחית" בפרשת האהבים של דוד ובת שבע היא, בעיניי, חוויה המעוררת תהיות עמוקות בדבר המציאות הפוליטית ומעלליו של היצר כשהוא מולבש בגלימת מלכות. הסיפור ת הדמיון הציבורי מושפע ממודל המנהיגות הכריזמטית. כשמדברים על מנהיגות מדמיינים את דמויותיהם של צ'רצ'יל ובן-גוריון. נראה שבכוחו של עיון מחודש בדמותו של משה להעשיר את השיח הציבורי הלב לחברי המערכת, הנוכחיים ובעתיד. תורה מיוחדת ליקיר אנגלנדר על הפתיחות, על ההעמקה ועל תודה עצומה לעשרות התורמים מפרי עטם לשם שמים, מתוך רצון כן לסייע ליצירת תוכנית חינוך שתנחה וביקורתית. גיליון זה הינו תזכורת נוספת על כמה רבה היא הדרך, וכמה חיונית פקנות טוטאלית במעשה הפוליטי, שהוזכר קודם (כל המונחים נאמני תורה ועבודה) פתרון על ידי יצירת תלות מחוללת באישיות כריזמטית, במקום

הצטרפו גם אתם למנויי דעות!

חברות רגילה/מנוי – 15 ש"ח לחודש בלבד

חברות לצעירים (עד גיל 30) – 5 ש"ח בחודש בלבד

חברות לגימלאים – 8 ש"ח בחודש בלבד

מנוי לספריות – 10 ש"ח בחודש בלבד

התשלום באמצעות הוראה טלפונית בכרטיס אשראי בטלפון - 02-5611764